

Het kind als beeld van God

Voorganger: Ds. Heleen Weimar

Lezingen:

1^e lezing: Lucas 1, 57-79

Icoon daarbij: Madre della Consolazione (moeder van de troost) Veneto-Kretenzisch (Venetiaanse stijl, op Kreta), rond 1600.

In de lezing uit Jesaja gaat het over een kind dat met wijsheid zal regeren en vrede zal brengen. Het kind op de arm van zijn moeder ziet er inderdaad wijs (vroegwijs) uit. Maakt met ene hand een zegenend gebaar, houdt met andere hand de wereld vast.

2^e lezing: Lucas 2, 1-20

Icoon daarbij: Geboortecoon Grieks, begin 15^e eeuw. Geen stal, maar grot.

Maria kijkt naar haar kind, dat in bad wordt gedaan door de vroedvrouw Zelomi en haar vriendin Salome (volgens het proto-evangelie van Jacobus). Mogelijk verwijzing naar doop van Jezus. Maar het Christuskind staat tweemaal afgebeeld. We zien hem ook liggend in de kribbe. Het is een verbeelding van de twee naturen van Christus, de menselijke natuur, het kind in bad, dat verzorging nodig heeft, en de goddelijke natuur, het kind in de kribbe, dat aan zichzelf genoeg heeft.

We zien Jozef in diep gepeins verzonken. Hij mediteert over de maagdelijke geboorte. Degene die hem aanspreekt is mogelijk de profeet Jesaja, die de geboorte uit de maagd van het kind Immanuel had aangekondigd. Rechtsboven Jesaja zien we de herders met hun schapen.

(Links de wijzen uit het Oosten, die onderweg zijn naar de grot)

De hele bovenste helft van de icoon is gevuld met de engelen, die aan de herders het goede nieuws verkondigen en God lofzingen.

3^e lezing: Filippenzen 2, 5-11

Icoon daarbij: triptiek Piëta (liefdevolle gedachtenis)

Veneto-Kretenzisch, eind 15^e eeuw.

Maria met het dode lichaam van haar zoon op schoot (eigenlijk alleen in de Westerse iconenschildering).

Aan beide zijden Franciscus en Maria Magdalena.

Beeldmeditatie: Vladimirskaia

Waarschijnlijk 1130 geschilderd in Constantinopel. Meegenomen naar stad Vladimir, vandaar de naam.

Overweging

Gemeente van Jezus Christus,

Wat is jouw beeld van God? Heb jij - en hebben wij gezamenlijk - bij God, de Onzienlijke, een bepaalde voorstelling? Deze vraag houdt ons nu al een paar maanden bezig, in het kader van ons jaarthema *Beelden van God*.

Wat zijn onze beelden van God? Waar zijn ze een weerslag van? En wat brengen deze beelden teweeg? Uit gesprekken die we voerden komt naar voren, dat velen niet zozeer een concreet beeld hebben bij God, maar eerder een gevoel. Een gevoel van ontzag, of van vertrouwelijkheid. Een gevoel van afstand, of van nabijheid. Een veeleisend gevoel, een veilig gevoel. Een

gevoel van herkenning, een gevoel van vervreemding. Een dankbaar gevoel, een verontwaardigd gevoel. Al die verschillende gevoelens corresponderen met verschillende beelden, voorstellingen van God, die we zelf maken, of die we tegenkomen in de bijbel.

Vooral in de gelijkenissen die Jezus vertelt passeert een veelheid van Godsbeelden de revue. God krijgt daar als het ware steeds weer een andere rol te spelen. We zien God als goede herder, als een barmhartige koning, als een man die op reis gaat, als een vrouw die op haar knieën naar een kostbaar muntje zoekt. De ene God hult zich in steeds wisselende gedaantes. Al die gedaantes, al die beelden en nog veel meer

maken deel uit van de volheid van God, die ons voorstellingsvermogen verre te boven gaat.

En nu, op kerstavond, komt er nog een beeld bij, naast alle andere. Vanavond gaat het om een pasgeboren kind als beeld van God.

Wat ik niet bedoel, laat ik dat eerst zeggen, is de geloofsuitspraak dat God bij de geboorte van Jezus mens werd. We komen die gedachte in veel kerstliederen tegen, in het lied *O zalig, heilig Bethlehem* (Gezang 131) bijvoorbeeld, dat we zongen. Het zesde couplet luidt:

*O machtig God, o Jesu zoet,
wat voor liefde heeft U daartoe getrokken,
dat Gij aanneemt ons vlees en bloed ...*

Dit is ook de geloofsachtergrond bij uitstek van de iconen die we zagen. De menswording van God is in de Oosters Orthodoxe kerk één van de belangrijkste thema's van het geloof. Maria wordt daar Theotokos genoemd, de God-barende. Het kind op haar schoot is God.

Die voorstelling van zaken is niet de mijne. De menswording van God, daar kan ik mij eigenlijk niets bij voorstellen. En het lukt mij ook niet om het als iets nu eenmaal onvoorstelbaars te aanvaarden (wat ik bij sommige andere kwesties zonder moeite wel doe.) Ik zie, dat het voor velen wel van grote betekenis is, het mens worden van God met Jezus' geboorte. Maar ik kan er niet goed mee uit de voeten, in mijn geloven en denken en doen.

Wat ik geloof, is dat Jezus in zijn leven steeds meer op God is gaan lijken, steeds meer door Gods Geest gedreven werd, steeds meer beeld werd van God. Wat ook onze opdracht is: op God gaan lijken. En dan denk ik bij Jezus aan een proces, dat zich voltrok toen hij volwassen was.

Maar dat laatste, dat Jezus pas als volwassene, welbewust, door het leven dat hij leidde en de keuzes die hij maakte, op God ging lijken, daar kom ik nu van terug. Al veel eerder, al bij zijn geboorte begon hij op God te lijken. Hij was immers, als mens, geschapen naar Gods beeld. De pasgeboren Jezus was beeld van God. Net zoals ieder kind iets van God laat zien. De geboorte van een kind vervult de betrokkenen, ouders en andere naasten, bijna altijd met een diep ontzag, met heilige huiver, met grote eerbied. Deze eerbied geldt niet alleen God - als je in God gelooft als de schepper van hemel en aarde en de schenker van het wonder van het leven. Deze eerbied geldt evenzeer de pasgeborene zelf. Zo'n kwetsbaar leventje, zo'n onpeilbaar wezentje, dat onze wereld is binnengekomen, maakt ons stil van ontzag. Ontzagwekkend is het, dat zo'n weerloos schepsel zich aan ons mensen toevertrouwt, zich aan ons geeft.

Het kleine kind als voorstelling van God geeft, als je het tot je door laat dringen, een totaal ander beeld dan gangbare Godsvoorstellingen. Misschien wel een heel onwennig beeld.

Het kind als beeld van God toont God niet als de machtige, maar als de afhankelijke.

Het kind als beeld van God toont God niet als de zorgende, maar als de hulpbehoevende.

Het toont God niet als de sterke, maar als de weerloze. Niet als de barmhartige en vergevende, maar als de onschuldige, de argeloze.

Niet als een God die ingrijpt, maar als een God die huilt.

Met het kleine, machteloze kind als beeld van God corresponderen ook heel andere gevoelens dan veel gangbare gevoelens bij God. Ons gevoel van mededogen bijvoorbeeld, dat we God zouden willen koesteren en beschermen en verzorgen. Ook ons gevoel van nieuwsgierigheid en verwondering, omdat we, met God, de wereld om ons heen als nieuw, met nieuwe ogen kunnen gaan zien. Het verlangen ook om in contact te komen met het kind in onszelf, het kind in onszelf dat liefde behoeft en erkenning en bevestiging, zoals ook God dat behoeft.

Het is opmerkelijk, dat juist in een tijd, die schreeuwde om het ingrijpen van God, de tweede wereldoorlog, dat juist toen dit beeld van een machteloze God post vatte. Er zijn de beroemde woorden van de protestantse theoloog Dietrich Bonhoeffer, die hij vanuit de gevangenis schreef aan zijn vriend Eberhard Bethge, op 16 juli 1944:

*'God is zwak en machteloos in de wereld en juist zo en alleen zo is Hij met ons en helpt Hij ons ...
Hier ligt het wezenlijke verschil met alle religies. Het religieuze in de mens verwijst hem in zijn nood naar Gods macht in deze wereld, God is de 'deus ex machina'. De bijbel verwijst de mens naar Gods onmacht en lijden; alleen de lijdende God kan helpen. In zoverre kan men zeggen dat de geschetste ontwikkeling tot mondigheid van de wereld, waardoor wordt afgerekend met een verkeerde voorstelling van God, de blik vrijmaakt voor de God van de bijbel, die door zijn machteloosheid in de wereld macht en ruimte krijgt.'*

Twee jaar eerder schreef Etty Hillesum, een joodse vrouw, op een heel andere plek, vanuit een heel ander milieu, in haar dagboek het fragment dat later op velen ook een diepe indruk heeft gemaakt:

'Het zijn bange tijden, mijn God. Vannacht was het voor het eerst, dat ik ment brandende ogen slapeloos in het donker lag en er vele beelden van menselijk lijden langs me trokken. Ik zal je een ding beloven, God, een kleinigheidje maar: ik zal mijn zorgen voor de toekomst niet als even zovele zware gewichten aan de dag van

heden hangen, maar dat kost een zekere oefening. Iedere dag heeft nu aan zichzelf genoeg. Ik zal je helpen, God, dat je het niet in mij begeeft, maar ik kan van tevoren nergens voor instaan. Maar dit ene wordt me steeds duidelijker: dat jij ons niet kunt helpen, maar dat we jou moeten helpen door dat laatste helpen we onszelf. En dit is het enige, dat we in deze tijd kunnen redden en ook het enige waar het op aankomt: een stukje van jou in onszelf, God. En misschien kunnen we ook eraan meewerken jou op te graven in de geteisterde harten van anderen. Ja, mijn God, aan de omstandigheden schijn jij niet al teveel te kunnen doen, ze horen nu eenmaal bij dit leven. Ik roep je er ook niet voor ter verantwoording, jij mag daar later ons voor ter verantwoording roepen. En haast met iedere hartslag wordt het me duidelijker: dat je ons niet kunt helpen, maar dat we jou moeten helpen, en dat we de woning in ons, waar jij huist, tot het laatste toe moeten verdedigen ...'

Hoe kan een hulpeloze God ons helpen? Hoe kan een machteloze God ons redden?

We brengen de beelden van kinderen weer in herinnering, die in deze dienst aan ons voorbijtrokken, de iconen en de fragmenten uit de bijbel. Wat brengen die beelden in ons teweeg? Wat voor krachten roepen die beelden in ons op, die zouden kunnen helpen en redden?

Maar laten we daar vooral niet triomfantelijk over gaan doen, want de macht van het kwaad is erg groot in onze wereld, in onze levens en in de levens van velen. In alle bescheidenheid: hoe kan het beeld van een kind ons helpen om ons teweeg te stellen tegen het geweld en de slechtheid en onverschilligheid in dit bestaan?

Stellen we ons allereerst het lied uit de brief aan de Filippenzen voor ogen en de Piëta die we daarbij zagen, het geschonden lichaam van dat grote kind op de

schoot van zijn moeder. Hier gaat het om de kracht van bewogenheid, die in ons teweeg wordt gebracht, bij het zien van kwetsbaar, onbeschermd leven.

Bewogenheid met kinderen zonder huis, kinderen zonder schoolgebouw, kinderen zonder bescherming tegen de kwaadwilligheid van volwassenen. Bewogenheid die ons in beweging brengt.

En stellen we ons het visioen voor ogen, dat Jesaja ons schetst. Het beeld van een kind, dat helemaal kind kan zijn, zonder angst te hoeven hebben, zonder gevaar te lopen. Argeloos speelt het, samen met de jongen van zowel tamme als wilde dieren, die op hun beurt ook nergens bang voor zijn, want niemand doet kwaad. En het is de wijsheid van een kind, die deze toestand van vrede bewerkstelligt. Op de icoon die we hierbij zagen, wordt het kind op Maria's schoot ook als een wijs kind afgebeeld, begiftigd met de geest van inzicht en verstandig beleid.

Uit dit visioen van Jesaja, deze schildering met woorden, spreekt de kracht van de hoop, hoop die telkens weer wordt aangewakkerd door het onbevangen spel van kinderen en jonge dieren. Onbedwingbaar is deze kracht van de hoop, die leven doet.

Tenslotte zullen we zo dadelijk gaan kijken naar een laatste icoon, de Vladimirskaja. De beroemde icoon van het Christuskind, dat zijn handje liefdevol heeft geslagen om de hals van zijn moeder. De kracht die hieruit spreekt, is die van de troost. Degene die troost wordt ook zelf getroost.

Zo helpt ons God, als het kind dat door ons wordt geholpen. Zo sterkt ons God, als het kind dat wij beschermen. Zo troost ons God, als het kind dat door ons wordt getroost.

Amen

Figuur 1: Madre della Consolazione (moeder van de troost), Veneto-Kretenzisch, rond 1600.

Figuur 2: Geboortecoon, Grieks, begin 15^e eeuw.

Figuur 3: triptiek Piëta (liefdevolle gedachtenis), Veneto-Kretenzisch, eind 15^e eeuw.

Figuur 4: Vladimirskaja, waarschijnlijk 1130 geschilderd in Constantinopel.